

november 2016

afdeling
VOORNE

In de **BRANDING**

*Uitgelicht: Door samenwerking betere bescherming
Natuur dichtbij: Satijnzwammen op Voorne
en verder: Orchideeën, spreekwenzwermen
en de krakeend*

Inhoudsopgave

Activiteitenkalender KNNV afdeling Voorne	2
Activiteiten	3
De Woensdagtellers	3
Zetrekten	3
Nieuwjaarswandeling	3
Ganzenexcursie plus lezing.	3
Algemene Ledenvergadering	4
Planten	4
Vogels	4
Verslagen	5
Verslag paddenstoelenexcursie Mildenburg	5
Verslag trekvoegeexcursie naar de Vulkaan	6
Verslag Excursie-estafette 20 augustus 2016	7
Verslag trekvoegeexcursie naar Westkapelle	10
Gemengd nieuws	11
Uitgelicht - Door samenwerking betere bescherming van de natuur	11
Samenwerking KNNV en IVN bij het organiseren van cursussen	14
Samenwerken, het blijft mensenwerk	14
Orchideeën	17
Vogelzwermen	20
Natuur dichtbij - Het Voorns Duin tezamen met enkele bijzondere paddenstoelen	22
Onder de loep - De kraakeend (<i>Anas strepera</i>)	25

Beste leden,

Het bestuur beschikt graag over uw correcte emailadres. Wij verzoeken u daarom wijzigingen via een mail door te geven aan: ledenadministratie@voorne.knnv.nl

Wilt u ook adverteren in dit blad, neem dan contact op met Tom van Wanum:
tomvanwanum@xs4all.nl

Voorwoord

Herfst. De vogeltrek is weer losgebarsten. We zijn net terug van een weekje Texel. Het eiland van Jan Wolkers. De Jan Wolkersprijs voor beste natuurboek is in deze week uitgereikt. Koperwieken overspoelden het eiland, een klapekster was de hele week in het binnenduin te bewonderen en op het strand spotten we een drieteenstrandloper met vijf kleurringen. Het vogeltje bleek die zomer op Groenland te zijn geboren: een Groenlander op Texel. Het deed me direct denken aan het boek van Koos Dijksterhuis over onderzoek naar drieteentjes, dat ik een paar jaar geleden las: "Groenlander in Afrika". Hij zou de Jan Wolkersprijs zeker verdiend hebben. Nu gaat de prijs naar Albert Beintema, voor zijn boek De Grutto, ook een zeer lezenswaardig boek.

Bij ons in de Voordelta zien we trouwens eveneens drieteentjes. Ze tanken bij op hun lange reis naar Afrika of blijven om te overwinteren. Ook dat maakt Voorne zo belangrijk voor vogels. We hebben een internationale verantwoordelijkheid hoog te houden.

Als thema voor deze aflevering van ons lijfblad heeft de redactie voor het onderwerp "samenwerken" gekozen. Samenwerken kun je op velerlei manieren beschouwen. Tom van Wanum verdiepte zich bijvoorbeeld in de wijze waarop spreeuwen samenwerken als ze in grote zwermen vliegen. U kent ze vast wel, die voortdurend zwenkende en van vorm veranderende vluchten spreeuwen. Ate van der Kooy is orchideeënkenners en vertelt over hun levenswijze. Samenwerken met schimmels is voor orchideeën een bestaansvereiste. Hans op den Dries, werkzaam bij de douane, vertelt over het CITES-verdrag en het bestrijden van de internationale handel in beschermde flora en fauna. Dat vereist veel samenwerking van landen en justitiële diensten. Een hele opgave, met soms mooie resultaten. Vlak bij huis speelt op dit moment het vraagstuk van de samenwerking tussen verschillende natuurorganisaties. De landelijke organisaties van IVN en KNNV opteren voor een intensieve vorm van samenwerking. Bij voorkeur zou dat op den duur tot een samengaan moeten leiden. De plaatselijke afdelingen vullen die gedachte vaak op geheel eigen wijze in. In mijn bijdrage praat ik u bij over de manier waarop de samenwerking op ons eiland verloopt.

Samenwerken deden we in ieder geval op de jaarlijkse estafette-dag in augustus. Op een zonovergoten dag gingen 145 gasten met enthousiast samenwerkende specialisten het veld in. Hans op den Dries doet er verslag van. In september kon u weer genieten van onze vogelringactiviteiten aan de oevers van het Oostvoornse Meer. Het belangrijke ringwerk kon van nabij worden bewonderd en veel mensen lieten zich die kans niet ontgaan. Recent werden ook weer enkele cursussen door IVN en KNNV gezamenlijk succesvol georganiseerd. Paddestoelen en zoogdieren waren het onderwerp. Kortom: door samenwerking waren we weer sterk!

Op 23 februari 2017 zal tot slot de ALV worden gehouden. Het bestuur zal dan het Beleidsplan voor de komende vier jaar presenteren. Een drietal lezingen zal eveneens op de agenda staan. Noteren dus in uw agenda. Op die avond zullen we ook afscheid nemen van Jan Alewijn Dijkhuizen, die ons recentelijk te kennen heeft gegeven zijn bestuurs- en redactiefunctie te willen beëindigen. Gelukkig blijft hij nog actief in verschillende werkgroepen.

Theo Briggeman
Voorzitter

Activiteitenkalender KNNV afdeling Voorne

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Maandag 21-11	pwg	Winterprogramma Bloeiende planten en grassen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 26-11	sovon	Landelijke dag	10.00-16.00	De Reehorst Ede
Maandag 28-11	pwg	Winterprogramma Bloeiende planten en grassen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 3-12	ivn	Snertwandeling Breede Water	09.30-13.00	BC Tenellapas
Vrijdag 9-12	vwg	Vergadering vwg Lezing Texel Vogeleiland	19.45-20.30 20.30-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 10-12	floron	Landelijke dag	10.00-16.00	Radboud Universiteit Nijmegen
Zaterdag 17-12	sovon	Watervogeltelling	Hele weekend	Individueel bepaald
Maandag 19-12	pwg	Winterprogramma Dia's en foto's van planten	20.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 7-1	vwg	Roofvogeltelling	Hele weekend	Individueel bepaald
Zondag 15-1	Bestuur pwg	Nieuwjaarswandeling eindejaarsplantenjacht	10.00-13.00	BC Tenellapas
Vrijdag 13-1	vwg	Vergadering vwg Lezing Vogeltopografie Deel I	19.45-20.30 20.30-22.00	BC Tenellapas
Maandag 16-1	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00	BC Tenellapas
Vrijdag 20-1	vwg	Vorbereiding op de ganzenexcursie	20.00-22.00	BC Tenellapas
Zaterdag 21-1	vwg	Ganzenexcursie	09.00-16.00	Pont Hekelingen
Maandag 23-1	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Maandag 6-2	pwg	Winterprogramma Winterkenmerken bomen en struiken	20.00-22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 10-2	vwg	Vergadering vwg Vogeltopografie deel 2	19.45-20.30 20.30-22.00	BC Tenellapas
Maandag 13-2	pwg	Lezing Nader in te vullen	20.00	BC Tenellapas
Donderdag 23-2	bestuur	Algemene Ledenvergadering	20.00	BC Tenellapas
Maandag 27-2	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Maandag 6-3	pwg	Winterprogramma Determineren van mossen	20.00-22.00	BC Tenellapas
Vrijdag 10-3	vwg	Vergadering vwg Vogelgeluiden	19.45-20.30 20.30-22.00	BC Tenellapas
Maandag 20-3	pwg	Winterprogramma Winterkenmerken bomen en struiken	20.00-22.00	BC Tenellapas
Maandag 27-3	pwg	Winterprogramma Winterkenmerken bomen en struiken	20.00-22.00	BC Tenellapas

Kijkt u voor de zekerheid even op de internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling.

<http://www.knnv.nl/voorne>

Activiteiten IVN afdeling Voorne-Putten-Rozenburg

<https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon om 08:30 uur naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's.

Zeetrekten

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trektelepost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Nieuwjaarswandeling

Zondag 15 januari 2017 om 10.00 uur

De traditionele Nieuwjaarswandeling is voor 2017 iets later gepland dan normaal. In het eerste weekend van dit jaar is de jaarlijkse roofvogeltelling gepland, waar heel veel leden aan mee werken. De wandeling is een uitgelezen kans om vrienden en bekenden een gelukkig 2017 toe te wensen. Er wordt gelijk ook van de gelegenheid gebruik gemaakt om naar bloeiende winterplanten te kijken.

Onder leiding van Erik Ketting zullen de waargenomen planten genoteerd worden.

We verzamelen om 10.00 uur bij het Bezoekerscentrum Tenellaplas en drinken na afloop gezamenlijk een kop koffie. Uiteraard zal de voorzitter in zijn traditionele speech vooruitblikken op het komende jaar.

Ganzenexcursie plus lezing. Vrijdag 20 januari 2017 en zaterdag 21 januari 2017.

De excursie staat o.l.v. van Theo Briggeman en Tom van Wanum.

De lezing wordt gehouden op vrijdagavond om 20.00 uur in het Bezoekerscentrum Tenellaplas. De excursie vertrekt om 09.00 uur bij de pont van Hekelingen.

Gedurende de winter worden de polders rond het Haringvliet door vele duizenden ganzen bezocht. Tijdens deze excursie kijken we vooral naar die ganzen, maar ook andere wintervogels zullen we zeker zien. We gaan bijvoorbeeld ook op zoek naar Grote Zilverreigers, die onder meer vanuit Oost-Europa in onze polders overwinteren.

Op vrijdagavond 20 januari, voorafgaand dus aan de excursie, zal Theo Briggeman het een en ander vertellen over de ganzen. Zowel de uiterlijke kenmerken worden besproken, waardoor het herkennen eenvoudiger wordt, maar ook het onderzoek naar trekgedrag dat aan ganzen wordt gedaan komt aan bod.

Dit onderzoek gebeurt door de vogels te ringen en het is altijd leuk om geringde exemplaren aan te treffen. Via internet kunnen we dan later de levensloop van deze ganzen opvragen.

In het Oudeland van Strijen proberen we ook nog de bijzondere dwerggans te vinden. De eerste met zenders uitgeruste dwergjes zijn al weer gearriveerd.

Ook de grote zilverreigers zijn wellicht geringd. Het laatste jaar zijn er zowel in de Delta als in Oost-Europa ringprogramma's opgestart. Daarbij is al gebleken dat verschillende Wit-Russische reigers Nederland aandoen. We gaan proberen om daarom ook geringde reigers te spotten.

De ringgegevens van de waargenomen ganzen en reigers worden 's avonds per email aan de deelnemers bekend gemaakt.

Denk tenslotte aan warme kleding en dranken!

Graag aanmelden bij Tom van Wanum,
tomvanwanum@xs4all.nl of 06-44694497.

Algemene Ledenvergadering

Donderdag 23 februari 2017, aanvang 20.00 uur in het BC Tenellaplas

De ALV is meestal niet de vergadering die het drukst wordt bezocht, maar wel degelijk een belangrijke bijeenkomst. Tijdens deze vergadering hebben we de kans om met elkaar te praten over het gevoerde beleid en of dat heeft gebracht wat we er van hadden verwacht. Het bestuur heeft dit jaar het voornemen u het nieuwe Beleidsplan 2017-2020 ter goedkeuring voor te leggen. Juist nu heeft u dus een extra mooie kans uw stem te laten horen.

We nemen ook afscheid van Jan Alewijn Dijkhuizen, die te kennen heeft gegeven het bestuur te willen verlaten. Nog voor de pauze zullen er weer een tweetal zogenaamde pop-up lezingen worden gehouden. In een tijdsbestek van twee keer 10 minuten vertellen André Velthuis en Ad van den Berge over hun twitcher-avonturen, terwijl Jaap Koekendorp en Henk Walbroek u vertellen over hun deelname aan het onderzoek naar glasaaltjes. Na de pauze vindt de hoofdlesing plaats. Daarover wordt u nog geïnformeerd. Voorwaar een mooi programma. Noteert u alvast deze avond in uw agenda!

Van en over de werkgroepen

• Planten

Winterprogramma 2016-2017 Plantenwerkgroep KNNV Voorne

Gedurende het winterseizoen komt de plantenwerkgroep op maandagavonden bijeen in het bezoekerscentrum Tenellaplas. Tijdens de bijeenkomsten komen diverse onderwerpen aan bod, onder het genot van een kopje koffie of thee. Zolang het nog kan, brengen we bloeiende planten of grassen op naam met behulp van een flora om zo onze kennis van wilde planten te vergroten. De deur van het bezoekerscentrum is open zo rond 19.45 uur en we beginnen om 20.00 uur. Belangstellenden zijn van harte welkom.

• Vogels

Activiteiten van de vogelwerkgroep.

Op 9 december 2016 zal het eiland Texel centraal staan. Henk de Boer heeft daar al menig stap gezet en hij gaat ons dan meer vertellen over dit voor vogels en vogelaars zo bijzondere eiland.

De overige VWG-vergaderingen vinden plaats op 13 januari (2017), 10 februari, 10 maart, 7 april en 9 juni (dus niet in mei!).

In januari en februari storten we ons op de vogeltopografie. In elke vogelgids staat voorin of achterin een getekend plaatje van een vogel met de termen, die gebruikt worden voor de diverse onderdelen die je aan een vogel kan aanwijzen. De oogstreep is voor de ene soort kenmerkend (goudhaan/vuurgoudhaan), terwijl bij andere soorten extra gelet moet worden op de spiegel (krakeend). In twee presentaties gaan we die kenmerken nader bestuderen en ook leren toepassen bij de soortendeterminatie. In maart frissen we ons auditieve geheugen op (vogelzang). Het programma voor april staat nog niet vast en in juni sluiten we af met een gezamenlijke avondwandeling in de buurt van het bezoekerscentrum.

Houd de KNNV-site in de gaten voor meer informatie.

Peter Vermaas

Verslagen

Verslag paddenstoelenexcursie Mildenburg door Hans op den Dries

Onder de bezielende leiding van Jan den Exter hebben wij op zaterdag 8 oktober 2016 een heel gezellige excursie gelopen. De gezelligheid was dusdanig, dat het eigenlijk al niet meer uitmaakte dat de paddenstoelen het een beetje lieten afweten. Ondanks alles waren er toch nog een paar leuke en interessante paddenstoelen te bewonderen.

Jan gaf op de parkeerplaats eerst een korte uitleg van het doel van zijn excursie. We waren met zeven personen en het weer was aangenaam. Maar voordat wij het bos in gingen, wilde Jan graag even iets over één van de grote bomen vertellen, die aan de rand van het gebied staat. De grote boom die bij de ingang van het park staat, een Ginkgo biloba, schijnt zeer bijzonder te zijn. Hij vertelde dat deze boom door de geleerden nog steeds niet een plek heeft gekregen in de taxonomie. Het is namelijk niet duidelijk of deze onder de naaldbomen, loofbomen, of varens valt. Ook Jan heeft ons hier geen uitsluitsel over kunnen geven. Dat was natuurlijk ook niet erg, want hij zou ons tenslotte over de paddenstoelen vertellen.

Hij vertelde verder dat het vanwege de aanhoudende droogte niet spectaculair zou zijn met de paddenstoelen. Pas als het langer achtereen regent, zul je zien dat de paddenstoelen als paddenstoelen uit de grond schieten. Het vocht zorgt er voor dat ze snel in volume groeien. De vormen zijn dan zeer divers en spectaculair van kleur.

Vele moeilijke termen moeten worden gebruikt om een en ander duidelijk te maken. Wonderbaarlijk genoeg waren wij in staat hem te volgen, omdat hij met veel voorbeelden kwam die tot de verbeelding spreken. Jan beperkte het plukken tot een enkele paddenstoel, omdat er ook heel weinig zijn. Met een spiegelkje liet hij de plaatjes en poriën zien die kenmerkend zijn voor de verschillende soorten.

Van een redelijk grote groep esdoornhoutknotszwammen heeft Jan er één geplukt en door-

gesneden. Hij liet ons met een loepje mooi zien hoe in de smalle, donkerbruine schil kleine kratertjes te zien waren, die sterk af staken tegen het witte vruchtvlees van de zwam. Dit is kenmerkend voor deze soort.

In één van de tussendoorpaadjes vond Jan een gele aardappelbovist. Hier zaten enkele kostgangerboleten op. Deze boleten zijn echte parasieten, terwijl de meeste boleten ectomycorhiza's zijn, wat inhoudt dat deze meestal op de wortels van planten leven, oftewel in symbiose leven met plantenwortels.

Uiteraard waren er ook schimmels die te lastig waren om op naam te brengen. Jan had dan vaak zelf wel een vermoeden, maar daarbij liet hij weten dat in de paddenstoelenwereld het zeer vaak nodig is om met een microscoop nader onderzoek te doen om de soort op naam te brengen. Zelfs dan nog moet je voorzichtig en terughoudend zijn.

Ongemerkt vloog de tijd voorbij en zaten wij in overtijd.

Hieronder een lijstje van nog enkele paddenstoelen die we hebben gezien:

heksenboter, bruine borstelkurkzwam, regenboogrussula, bundelcolybia, plooirokje s.l. (s.l. betekent in ruimere zin), kleine bovist, wortelende aardappelbovist en als laatste een aantal berkenzwammen.

Bedankt Jan, namens de gasten voor deze leuke en leerzame excursie!

***Verslag trekvoegelexkursie naar de Vulkaan
door Tom van Wanum***

Vorig jaar zijn we met de zeetrekters al een keer naar de Vulkaan geweest, maar toen was het weer dermate slecht dat er niets leuks te beleven viel. Toen hebben we wel kunnen zien waardoor er vanaf de Vulkaan zo waanzinnig veel vogels, en hele leuke soorten, gezien worden.

De Vulkaan is een hoog duin aan de rand van Den Haag. Kijk je naar het westen dan kijk je over zee en is het mogelijk de langstreckende zeevogels te zien. Kijk je landinwaarts dan

De Vulkaan

liggen de duinen aan je voeten en zie je de trekkende landvogels voorbij de skyline van Den Haag vliegen. Een ideale plek dus.

Op 9 oktober 2016 zijn we met 7 personen weer naar de Vulkaan geweest. De wind was prima, noordoost. Daardoor worden de landvogels richting de kust gestuwd, zodat ze goed te zien zijn.

Op de Vulkaan staan uiteraard de vaste, zeer ervaren tellers en het was direct duidelijk: hier konden we nog heel veel leren. Tijdens de zeetrekellingen zien we de vogels alleen vliegen en doen we dus niets met de vogelgeluiden. Ook zijn de meeste zeevogels wat groter. Bij het vogelen vanaf de Vulkaan is het essentieel dat je de trekroepjes van de zangvogels kent. Veelal hoor je de vogels voordat je ze ziet en soms zie je ze helemaal niet. Onze kennis van die roepjes was duidelijk niet voldoende om de overvliegende vogels te determineren en we waren dus aangewezen op de meldingen van de tellers van de Vulkaan.

Mede dankzij hun signaleringen waren we getuige van onder andere langtrekkende grote piepers, baardmanneltjes, een velduil, boom- en veldleeuweriken, kruisbekken en ijsgorzen.

Lichtelijk gefrustreerd doordat onze tekortkomingen in het herkennen van de trekgeluiden pijnlijk werden blootgelegd, keerden we huiswaarts. De Vulkaan is een plek waar ze ons zeker nog eens gaan terugzien....

Verslag Excursie-estafette 20 augustus 2016 door Hans op den Dries

Het was voor de KNNV een mazzeltje. Eerder die week zag het er nog naar uit dat we niet aan regen zouden ontkomen, maar toen de dag was aangebroken, was er "geen wolkje aan de lucht". Vrijdag had het nog flink geregend en de dag na de excursie ook. Die laatste regen begon al wel tijdens de nachtvlienderexcursie en dat maakte het resultaat van deze laatste excursie, die al niet geweldig leek te worden, nog minder. De temperatuur, tussen de 16 en 20 °C, was voortreffelijk. Er was veel zon en een lichte wind, die in de avond iets opliep naar kracht 4.

De belangstelling was geweldig en goed verdeeld over de verschillende onderdelen. De laagst bezochte excursie was de vogelexcursie (twaalf personen waarvan twee gasten) en het drukst bezocht was de vlinder- en libellenexcursie (25 personen waarvan twaalf gasten). Over de hele dag hebben 125 personen de excursie-estafette bezocht, waarvan 45 gasten. Uiteraard zijn onder dit aantal deelnemers mensen die aan meerdere excursie hebben deelgenomen, waardoor het werkelijke aantal deelnemers lager lag. Door Marianne op den Dries waren er nog enkele heerlijke versnaperingen gemaakt in de vorm van taarten. Deze taarten gingen er in als zoete koek.

De eerste excursie (06.00-08.00 uur) was als altijd gericht op de vogels. We zijn naar de Strypse Wetering gereden. Het water stond hoog, waardoor we besloten op een andere locatie te gaan staan. Het westelijke deel wordt van het oostelijk deel gescheiden door een wandelpad. Vanaf hier hadden we een geweldig zicht op de verst weggelegen plas van dit gebied. Tom van Wanum en Hans op den Dries leidden de tocht. Net als vorig jaar vlogen er weer een aantal gele kwikstaarten rond, zat er nog heel voorzichtig een rietzanger te zingen en een aantal van de te verwachten steltlopers scharrelde op de slikranden naar voedsel. De meest opzienbarende vogels waren wel de steltkluten (één ouder met onvolwassen vogel), meerdere watersnippen en vier kemphanen. Een groenpootruiter en witgat lieten luid van zich horen, terwijl iemand zomertaling riep. Deze was met zijn ruikleed wat lastiger te ontdekken. Twee reuzensterns waren de meest zeldzame waarneming. Ze vielen op door het bedelende, onvolwassen exemplaar. Ook de bonte strandloper was als eenling een leuke ontdekking en uiteindelijk viel er ook nog eens een groep goudplevieren (±500) in. Al met al hebben we door de telescopen en de vele verrekijkers in anderhalf uur 48 vogelsoorten gespot. Dat is behoorlijk veel voor zo'n klein gebiedje.

Na een korte pauze werd de tweede excursie (8.15-10.00 uur) gelopen. Er waren veertien mensen waaronder twee gasten aanwezig. Er werd een reeks muivriendelijke muizenval- len (± 60) nagelopen, onder leiding van Jan Alewijn Dijkhuizen. Het resultaat viel een beetje tegen, slechts 18 valletjes waren bezet. De soorten waren: bosmuis (13) en huisspitsmuis (5). Jan Alewijn liet een aantal muizen zien en vertelde daar een interessant verhaal bij. Zo heb- ben de bosmuizen een bijnaam: springer. Dat was dan ook duidelijk te zien. Een wat groter exemplaar bleek in staat om zomaar even uit de zak te springen en dat vanuit stilstand! Er is voornamelijk gesproken over het onderzoek dat wordt uitgevoerd in de Duinen van Voorne en de kwetsbaarheid van de muizen. Aaien lijkt leuk, maar levert ongemerkt meer stress op dan men zou denken. Daarom worden de muizen ook niet onnodig lang vastgehouden en al helemaal niet van hand op hand doorgegeven. De uitleg over de soorten was geweldig en voor velen een ware openbaring, vooral de uitleg over de geslachtsbepaling, over het wel of niet zwanger zijn, sprak mensen erg aan.

De derde excursie ging er gelijk achteraan (10.00-12.00 uur). Erik Ketting nam deze excursie voor zijn rekening en werd ondersteund door Piet Mout. De twintig aanwezigen, waaronder vijf gasten, werden rondgeleid door de Duinen van Voorne. Er waren niet veel planten meer in bloei, maar toch wist Erik er nog een aantal aan te wijzen. Er werd bij de verschillende planten uitleg gegeven over het voorkomen, de giftigheid een eventueel medicinale werking, of een mooi verhaal vanuit de geschiedenis. Tijdens de wandeling heb ik een aantal namen genoteerd, zoals: dodemansvingers, éénbloemig parelgras, akkerkool, stinkend nieskruid, rode ogentroost, egelboterbloem, groot heksenkruid, duizendguldenkruid en ga zo maar door. Eigenlijk allemaal prachtige namen met vaak een eigen verhaal. Natuurlijk kon niet alles wor- den opgenoemd, laat staan van elke plant een mooi verhaal verteld worden, maar de nieuw- gierigheid is wel aanwezig om van elke plant te vragen waarom die specifieke plant dan zo genoemd is. Dat staat van veel planten ook wel beschreven in diverse boeken. Het is wel duidelijk geworden dat de flora in de Duinen van Voorne ongelofelijk weelderig is.

Door omstandigheden is de paddenstoelenexcursie niet doorgegaan, toch hebben wij daar wel naar gezocht, maar dat viel een beetje tegen. Twee soorten wil ik wel even noemen, dat zijn de groene knolamaniet en de grote parasolzwam.

Na de middagpauze zijn we verder gegaan met de vierde excursie, de vlinders en libellen (13.00-15.00 uur). Op deze gedeelde excursie waren veel mensen afgekomen. Ria Mellegers en Jan Blasmaan verdeelden de aandacht op de juiste manier, zodat zij beiden hun kennis konden overbrengen. Er is een behoorlijke lijst aan waarnemingen ontstaan. Zo zijn er dertien vlindersoorten, waaronder enkele nachtvlinders en tien libellensoorten aangetroffen. Vlindersoorten waren onder andere oranje, bont, en bruin zandoogje, atalanta, kleine vos, hooibeestje, klein geaderd witje, kleine vos, gehakkelde aurelia en de waterlelievlinder. Daarnaast de nachtvlinders als stro-uiltje, grasmot en een gamma-uiltje. Sommigen zijn gemakkelijk te herkennen, anderen weer zeer moeilijk. Dan moet er bijvoorbeeld naar één of twee witte stippen in het zwarte vlakje aan de onderzijde van de vleugel gekeken worden, dan weer moet er naar een patroon op de ondervleugel en de intensiteit van de kleur gekeken worden. En zo zijn er nog meer details die er toe doen.

De libellen zijn zeker zo moeilijk om op naam te brengen als de vlinders. Dankzij de goede uitleg van beide excursieleiders werd een en ander duidelijk voor de deelnemers. De libellen die deze dag zijn waargenomen waren zeer de moeite waard. Wat te denken van watersnuffel, kleine roodoojuffer, lantaartje, bloedrode heidelibel, bruine heidelibel, blauwe glazenmaker, paardenbijter, grote keizerlibel, houtpantserjuffer en als laatste, maar zeker niet de minste, de bruine winterjuffer. Deze laatste was herkenbaar aan de bruine lengtestreep op zijn borststuk. Totaal zijn er tien soorten libellen/juffers waargenomen, terwijl er acht soorten vlinders en vier soorten nachtvlinders gezien zijn.

Als vijfde excursie waren de waterbeestjes (15.00-16.30 uur) gepland. Ook hier dus een goede bezetting (veertien personen waarvan zes gasten) en vreemd genoeg geen kinderen. Juist voor die groep is deze excursie extra leuk. Natuurlijk heeft dit geen invloed gehad op de vondsten. Tanja en Wim hebben ons vele soorten waterdierpjes laten zien en leren kennen. We hebben daarvoor twee vijvers bezocht, namelijk het Pitje van Jan van Louis en de Spartelvijver. Er werden leuke en interessante soorten naar boven gehaald, zoals zowel een volwassen exemplaar, als een larve van de geelgerande waterkever. Vooral de onderzijde van de kever zag er monsterlijk uit. Verder nog twee bloedzuigers, enkele roofkevers, haftenlarven, een waterspin en heel veel watervlooiën, larven van een keizerlibel en van glassnijders en tot slot veel pool- en posthoornslakken. Boven de Spartelvijver diende zich ook nog een verrassende gast aan: de visarend.

Na het avondeten was het tijd voor de laatste drie excursies.

De zesde excursie was een soort herhaling van de tweede, namelijk de muizen (18.30-20.15 uur). De zelfde wandeling van de afgelopen ochtend werd nogmaals gelopen. Aanwezig waren veertien personen inclusief drie gasten. Jammer genoeg was de vangst een stuk minder. We hebben slechts een muis mogen aanschouwen, te weten een huisspitsmuis. Natuurlijk erg leuk, maar we gingen voor meer. De rest van de tijd hebben we bij de vogeluitkijk 'De Bonte Piet' doorgebracht. We konden daardoor nog even een paar leuke vogelsoorten bijschrijven. Wat te denken van ijsvogel, kleine zilverreiger en waterral?

Als zevende excursie stond de vlermuizenexcursie (20.30-22.15uur) op het programma. Ook deze werd door Jan Alewijn Dijkhuizen geleid. Hij leidde zijn excursie in met een geweldige power point-lezing. Deze gaf al een heel verhelderend beeld van deze geheimzinnige zoogdierpjes. Er waren zestien personen (waaronder acht gasten) aanwezig. Er werd gebruik gemaakt van een batdetector. Een apparaat dat het geluid van de vlermuizen omzet naar een voor de mens hoorbaar geluid. Deze geluiden hebben een dusdanig hoge frequentie, dat

mensen deze niet kunnen horen. Zoals verwacht hebben we de dwergvleermuis en de water-vleermuis gezien en gehoord. Jan Alewijn heeft een mooie uitleg gegeven over het leven van de wonderlijke vleermuis.

Als achtste en laatste excursie was Peter Rooij aan de beurt met nachtvlinders (22.15-02.00 uur). Een grote groep mensen (twintig personen, waaronder vijf gasten) werden door Peter Rooij en Karel Rijdsdijk gewezen op allerlei soorten kleine insecten op het witte doek. Namen als dromedaris en peper- en zoutvlinder klonken vreemd in de oren, soorten als hoornaar en kleine beervlinder hoorden wat vertrouwd aan. Ik heb van Peter nog een aantal leuke soorten doorgekregen, te weten: gele duinrietboorder, kleine groenuil, witstipgrasuil, groene en de donkergroene korstmosuil en een sikkelsprinkhaan. Op het smeer dat op de bomen was aangebracht hebben ze nog een pyramidevlinder, een struik- en een boomsprinkhaan waargenomen. Peter liet ook nog even weten dat net als vorig jaar ook dit jaar de kolibrievlinder weer aanwezig was. Hoewel het weer niet geweldig was, waardoor de vangst misschien een beetje tegenviel, kunnen we toch spreken van een mooie afsluitende excursie.

We kunnen weer terug kijken op een zeer geslaagde dag en hopen dat dit ook volgend jaar een opvolging zal krijgen. Iedereen bedankt voor de deelname en leiding.

Verslag trekvogelexcursie naar Westkapelle door Tom van Wanum

Het was een prima dag met mooi weer, veel vogels en een leuke groep.

De dagen voor de excursie waaide de wind al enige tijd uit het noordoosten, waardoor de kans op trekvogels over het land toeneemt. Ook die zondag in Westkapelle was dat zo. Het begon al op de Zeedijk, waar we zijn begonnen met het zoeken naar langstrekende zeevogels. Die oogst viel wat tegen, maar voor die trek hebben we vooral noordwesten wind nodig. Ondanks de verkeerde wind werd er een flink aantal dichtbij vliegende jan van genten, grote sterns en een paar duikers gezien. Ook een boven de zee vliegende velduil vroeg om aandacht.

Spectaculair was het juveniele smelleken die achter de zangvogels aan zat en zich vervolgens lang, zittend op de dijk liet bekijken. Grote groepen spreeuwen trokken over en vele vinken. Tussendoor was ook regelmatig de trekroep van de veldleeuweriken te horen.

Op de dijk nog een geringde scholekster waarbij we bij het aflezen waarschijnlijk een fout hebben gemaakt, want we kunnen geen gegevens van deze vogel terugvinden. Na verloop van tijd hebben we ons rondje langs de Westkapelse Kreek en het puinpad langs de duinen gelopen. In de kreek kuffeend, een aantal dodaarzen en geoorde fuutjes. Aan het einde van de kreek was daar ook de ijsvogel. Lopend over het puinpad was er een constante stroom van trekvogels, waarbij vinken de hoofdmoot vormden. Daar tussendoor zanglijsters, koperwieken en veldleeuweriken.

Tot slot naar de standplaats in Het Vroon. Daar viel het wat betreft de steltlopers wat tegen. Eén kemphaan en één bonte strandloper en verder een flink aantal eenden, ganzen en meeuwen.

Daar ook een geringde kleine mantelmeeuw, waarvan de uitkomst was dat de vogel geringd zou zijn in Malaga (Spanje), maar daar wordt gezegd dat het een Engelse vogel is. Dus die zoektocht loopt nog.

Smelleken

Al met al dus een prima dag en volgend jaar gaan we zeker weer.

Gemengd nieuws

Natuurvlooien

Regelmatig komt het voor dat we in ons periodiek "In de Branding" ruimte hebben voor korte stukjes tekst.

Deze ruimtes willen we graag opvullen met belevenissen van onze leden, die zij opdoen tijdens het buiten zijn. Deze stukjes noemen we "Natuurvlooien", ze springen zomaar op terwijl we buiten vertoeven.

Graag ontvangen we dit soort berichten, die we kunnen plaatsen op het moment dat we wat ruimte over hebben.

U kunt ze sturen naar het redactieadres: tomvanwanum@xs4all.nl

Door samenwerking betere bescherming van de natuur door Hans op den Dries

De vraag is altijd weer: "Hoe kunnen wij onze natuur het beste beschermen?"

In mijn werk bij de Douane te Rotterdam, ben ik vraagbaak Flora- en Faunawet. Steeds word ik daarbij geconfronteerd met de immense, wereldwijde handel in (bedreigde) dier- en plantensoorten, c.q. delen of producten daarvan. Dit strekt zich dus uit van gekweekte planten tot planten uit het wild of tot producten van dieren en planten, al dan niet gefokt of gekweekt. Op onder andere Schiphol komen daar dan ook nog eens levende dieren bij.

Met verbazing zie ik vaak dat er containers gelost worden met vele duizenden schelpen en zeesterren, soms zelfs verwerkt tot producten als mandjes, sierradenkistjes, lampen, tafereeltjes en allerlei andere snuisterijen. Vaak ook containers vol met natuursteen en mineralen, maar ook wekelijks zendingen met duizenden gekweekte planten, van zowel niet beschermde, als beschermde planten, die we dan weer in allerlei tuincentra tegenkomen.

Het is vooral het noordelijk deel van de wereld, en dan met name Europese en Aziatische landen, dat deze producten (ik wilde haast zeggen prullaria) koopt. Natuurlijk is het een spelletje van vraag en aanbod.

Mede dankzij een steeds doorgroeiende economie en een nog steeds toenemende wereldbevolking wordt de natuur wereldwijd door deze handel blijvend bedreigd. De mens zal alert moeten blijven om de natuur- en leefomgeving om zich heen in de gaten te houden en zo nodig te beschermen. Organisaties zoals het bijvoorbeeld het Wereld Natuur Fonds en Greenpeace kunnen hier een belangrijke rol in spelen door de gang van zaken op natuurgebied in de gaten te houden en zo nodig in actie te komen.

We zouden uren kunnen doorgaan over een beschrijving van wat slecht is. Dat is hier niet de bedoeling, maar wel hoe wij een steentje kunnen bijdragen aan de bescherming van dit milieu door middel van samenwerking.

Een goed voorbeeld van een dergelijke samenwerking is CITES.

Door mijn werk met deze (levende) dieren, planten en delen en producten daarvan heb ik dagelijks te maken met de Flora- en Faunawet of wel de FFW. Deze wetgeving is ontstaan door het CITES-verdrag.

logo cites

Stukje geschiedenis van CITES.

Rond de beginjaren zestig waren vele landen reeds bezorgd over het wel en wee van veel in het wild levende dier- en plantensoorten. In 1963 werd tijdens een

ledenvergadering van het IUCN (International Union for the Conservation of Nature) CITES opgesteld. De tekst van de conventie werd uiteindelijk overeengekomen in 1973, tijdens een bijeenkomst van vertegenwoordigers van 80 landen in Washington DC (USA). Dit verdrag is pas in 1975 in werking getreden en is in meerdere talen uitgebracht.

CITES betekent: Convention on International Trade in Endangered Species of wild fauna and flora, of wel: de Conventie betreffende de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten.

Een ongelimiteerde handel is hiermee een halt toegeroepen. Dit wil helaas niet zeggen dat hierdoor de handel de kop is ingedrukt. Ook CITES is namelijk een vorm van politiek. Maar als CITES niet had bestaan, hoe was de situatie dan op dit moment geweest?

Het is dus een internationale overeenkomst, waarbij vele landen (anno 2016: 182 landen) vrijwillig hebben ingestemd met bindende regels. Dat wil zeggen, dat we door deze vorm van samenwerking proberen het uitsterven van vele dier- en plantensoorten tegen te gaan, dan wel in ieder geval proberen te remmen. Denk bijvoorbeeld aan onze paling of verder van huis de neushoorn.

Hoewel CITES juridisch bindend is voor deze landen - met andere woorden: ze moeten het verdrag uitvoeren - staat dit verdrag niet boven de nationale wetgeving. Elke lidstaat is gehouden deze regelgeving om te zetten in eigen (nationale) wetgeving. Deze wet moet minimaal de regels van het verdrag bevatten, waardoor deze regelgeving als een kader gezien moet worden.

In dit CITES-verdrag zijn alle bedreigde dier- en plantensoorten opgenomen in zogenaamde Appendices. Deze zijn onder verdeeld in appendix I, II en III.

I - vermeldt soorten die direct met uitsterven worden bedreigd en waarin commerciële handel in principe niet is toegestaan. Bijvoorbeeld walvissen, dolfijnen, neushoorns, tijgers, zeeschildpadden, zaagroggen, vele orchideeënsoorten, et cetera;

II - vermeldt soorten die niet (direct) met uitsterven worden bedreigd, maar die in deze situatie kunnen raken, wanneer de handel niet gereguleerd en gecontroleerd wordt. Ook soorten die veel op een andere bedreigde soort lijken staan op deze Appendix. Bijvoorbeeld veel roofdieren en krokodillen, een aantal reuzenslangen, schelpdieren, koraal, overige orchideeën, cactussen, et cetera;

III - vermeldt soorten die op verzoek van een lidstaat op de lijst zijn geplaatst, omdat zij deze nationaal hebben beschermd. Ghana heeft bijvoorbeeld veel bij ons bekende vogelsoorten (denk aan nijlgans, slobbeend en veel andere vogelsoorten) op deze appendix geplaatst.

Wetgeving

Sinds eind jaren tachtig en de jaren negentig van de 20ste eeuw is in Nederland c.q. Europa een start gemaakt met de controle van het binnenbrengen, het doorvoeren en het uitvoeren uit de Europese Gemeenschap van beschermde dier- en plantensoorten zoals bedoeld onder CITES.

Er is voor de Europese Gemeenschap (EG) een Verordening opgesteld met bijlagen (A, B en C) die grotendeels overeenkomen met de appendices van het verdrag en daarnaast is er nog een bijlage D toegevoegd die puur bedoeld is om soorten te monitoren.

Ook heeft de EG de Flora- en Faunahabitat Richtlijn opgesteld. Hiermee heeft de EG bedoeld om, door middel van het aanwijzen van verschillende Habitats (leefomgevingen), alle daarin voorkomende dier- en plantensoorten te beschermen.

Nederland heeft de wetgeving hierop afgesteld door middel van de FFW. Hieraan gekoppeld zijn een aantal besluiten en regelingen.

Ik zal u niet vermoeien met de inhoud van deze wet- en regelgeving, want daarvoor is deze te complex en niet geschikt voor dit artikel.

Deze habitatbescherming zou wereldwijd ook moeten worden ingevoerd, want bedenk eens wat er gebeurt als er in een oerwoud, of tropisch bos, duizenden hectaren bos met de grond gelijk gemaakt wordt. Meestal alleen vanwege het hout, of om er plantage van te maken, zoals teak-, palmolie- of soja-plantages. Dit eigenlijk alleen maar omdat de westerse wereld hier producten van wil afnemen.

Al het leven dat in zo'n woud aanwezig is, wordt op deze manier in een mum van tijd om zeep geholpen.

Het mag duidelijk zijn dat deze problematiek niet zomaar wordt opgelost. Daar zijn goede afspraken voor nodig en een gedegen samenwerking, zowel op overheidsniveau, als op handeldsniveau. Er zal ook zeker gecommuniceerd moeten worden met de lokale bevolking, die eigenlijk samen met het rooien van het woud (hun woud) de dupe wordt van onze behoefte.

Tot slot

Als vraagbaak FFW van de Douane werk ik veel samen met ons laboratorium, de Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (NVWA) en de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO), eveneens onderdeel van de NVWA.

De RVO-afdeling CITES-bureau is de instantie die de CITES-vergunningen en -certificaten afgeeft.

Daarnaast wordt ook regelmatig samengewerkt met de Politie en het Openbaar Ministerie.

Samen kunnen er betekenisvolle zaken worden opgepakt en afgehandeld. Daarbij zijn er soms grote inbeslagnames.

Even een tweetal voorbeelden van samenwerking in de handhavingssfeer:

- Enkele jaren geleden is er een illegaal binnengebrachte partij CITES-hout, die door de Douane is aangetroffen, via de Officier van Justitie (OvJ) overgedragen aan de Politie. Op vier locaties binnen Nederland en één locatie in Duitsland zijn uiteindelijk een grote hoeveelheid beschermd hout van het geslacht mahonie, enkele stukken Rio-palissander, pokhout en nog enkele delen van schildpad en ivoor in beslag genomen. De Politie heeft dit onderzoek in samenwerking met de Douane, de Duitse overheid en twee houtanatomen uitgevoerd. De verdachten zijn strafrechtelijk vervolgd;

- Recent heeft een zeer grote inbeslagname plaatsgevonden van delen van beschermd dier- en plantensoorten, zoals verse koralen, karkoschelpen, slangenhuiden, varaanhuiden, diverse schedels van krokodillen, zeeschildpad, aapachtigen, zaagtanden van de zaagrog en cactusdelen in de vorm van rainsticks.

Naar aanleiding van een melding van de Douane Rotterdam van het onderscheppen van een illegale partij vers koraal heeft de Politie onder leiding van de OvJ, door snel en kordaat optreden, een succesvolle inbeslagname kunnen uitvoeren bij de verdachte. De doorzoeking is in samenwerking met de Douane en de NVWA uitgevoerd en ook deze persoon zal worden vervolgd door het OM.

Samenwerking KNNV en IVN bij het organiseren van cursussen door Martien Blanken

2016 is het jaar waarin er door de KNNV en het IVN gezamenlijk vijf cursussen zijn georganiseerd. Vogels, planten, vlinders, zoogdieren en paddenstoelen kwamen daarin aan bod. Het was ook het jaar van het eerste lustrum van de vogelcursus waarmee we met hetzelfde team in 2012 begonnen zijn. Mijn idee hierover is dat juist de samenwerking tussen KNNV en IVN zorgt voor het succes van deze cursussen. De KNNV-docenten zorgen voor de juiste hoeveelheid theoretische kennis, terwijl de nadruk van de IVN-docenten ligt bij het praktische deel van de lessen en de beleving. Een goede mix van beide tijdens de excursies lijkt ook goed te werken. Het enthousiasme van de docenten slaat over op de deelnemers. Zij volgen de cursussen met plezier en raken meer betrokken bij de natuur. Dat is wat KNNV en IVN als natuurverenigingen nastreven. Deze samenwerking werkt!

Samenwerken, het blijft mensenwerk door Theo Briggeman

Inleiding

In een themanummer over samenwerken mag een beschouwing over de samenwerking met het IVN natuurlijk niet ontbreken. Niet alleen in de natuur wordt samengewerkt, maar ook tussen de landelijke besturen van KNNV en IVN wordt hier al weer enkele jaren over gesproken. In 2016 is een overeenkomst ondertekend die uitgaat van een steeds intensiever wordende samenwerking, waarbij de afdelingen onder een op te richten koepelorganisatie naar eigen inzicht activiteiten kunnen ontplooiën. Uiteindelijk wordt een samengaan van de landelijke organisaties beoogd, ofschoon enkele plaatselijke afdelingen daar nog niet aan toe zijn.

Historie

De Natuurhistorische Vereniging (NVV) werd al in 1901 opgericht en is daarmee een van de oudste natuurorganisaties in Nederland. Zij kreeg later het predicaat Koninklijk, waarmee de KNNV een feit is geworden. Het IVN werd in 1960 opgericht, voortgekomen uit de Bond van Natuurbeschermingswachten.

Beide organisaties lijken in grote mate op elkaar. Natuureducatie, natuurstudie en natuurbescherming vormen in wisselende mate hun bestaansrecht, waarbij bij het IVN meer de nadruk op educatie ligt en bij de KNNV meer op natuurstudie.

De samenwerking

De landelijke organisaties streven met hun samenwerking naar een organisatie die toonaangevend is op het gebied van natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Door hun gezamenlijke krachten te bundelen beogen zij een compleet pakket aan activiteiten aan te bieden. Iedereen die in de natuur actief is, kan bij de nieuwe organisatie terecht. De nieuwe instelling is een beweging die het verschil maakt en op de bres staat voor de natuur om ons heen.

Met de samenwerking wordt ook een organisatievorm aangeboden die aantrekkelijk is en open staat voor samenwerking met andere (lokale) groepen. Beoogd wordt een netwerkorganisatie te vormen, die inspeelt op nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, zoals klimaatverandering, hogere levensverwachtingen en de vraag naar groen in de directe woonomgeving.

De meerwaarde van samenwerken

Door de krachten te bundelen kan de nieuwe organisatie beter inspelen op het huidige en toekomstige tijdsbeeld. Door een breed aanbod aan activiteiten op te zetten bereiken we veel meer mensen. Door elkaars sterke punten te verbinden wordt een hogere kwaliteit van natuur-educatie, natuurstudie en natuurbescherming bereikt. De landelijke organisaties willen het centrale aanspreekpunt in Nederland worden. Versnippering in het aanbod van natuurorganisaties dient voortvarend te worden tegengegaan. Dat geeft kracht en invloed. De organisaties nemen daarmee een sterke, op kennis gefundeerde positie in naar zowel lokale, als landelijke overheden. Een landelijk bureau zal de lokale vrijwilligers daarbij gaan ondersteunen.

Samenwerken op lokaal niveau

Binnen de afdelingen van zowel het IVN, als de KNNV wordt verschillend op de beoogde samenwerking (lees: samengaan) gereageerd. Soms liggen daaraan praktische redenen ten grondslag, bijvoorbeeld als er in elkaars nabijheid geen sprake is van zowel een afdeling van het IVN, als van een afdeling van de KNNV. Soms spelen er meer principiële redenen een rol. Sommigen menen dat bijvoorbeeld natuureducatie niet thuis hoort in een organisatie waar natuurstudie en natuurbescherming tot de doelstelling behoren. Anderen menen dat natuurbescherming niet in onze organisaties thuishoort. In weer andere gevallen staan persoonlijke opvattingen en verhoudingen een verdere samenwerking in de weg. In een groot aantal gevallen wordt er echter wel samengewerkt, waarbij die samenwerking qua intensiteit en onderwerp erg kan verschillen.

De samenwerking op Voorne-Putten

De KNNV afdeling op Voorne kent een werkgebied dat zich zowel over Voorne-Putten, als Goeree-Overflakkee uitstrekt. Het IVN heeft op beide eilanden een eigen afdeling. De KNNV Voorne kent een afdeling die ongeveer twee keer zoveel leden heeft als die van het IVN.

Op Voorne-Putten hebben de KNNV en het IVN ervoor gekozen de samenwerking op praktische basis gestalte te geven. Op Goeree-Overflakkee is geen sprake van een structurele vorm van samenwerking. Op Voorne-Putten organiseren de beide organisaties, sinds een paar jaar, samen met het Zuid-Hollands Landschap, een groeiend aantal cursussen. In 2016 werden er zelfs vijf cursussen verzorgd. Zie ook de bijdrage van Martien Blaken daaromtrent. De cursussen worden doorgaans druk bezocht en worden positief beoordeeld. Per saldo beschikken de beide organisaties door het vragen van cursusgelden over een groeiende netto bron van inkomsten. Deze revenuen worden samen gedeeld. Voor de KNNV is daardoor een extra geldstroom ontstaan die de mogelijkheid biedt om extra activiteiten te gaan ontplooiën. Het niveau van het ledenblad In de Branding kreeg bijvoorbeeld een behoorlijke kwalitatieve impuls, terwijl samen met het IVN een aantal algemene lezingen voor een groter publiek kan worden aangeboden.

Daarnaast hebben beide organisaties ervoor gekozen hun beider excursieprogramma voor elkaars leden open te stellen en in elkaars ledenblad te publiceren. Leden van het IVN kunnen bovendien gebruik maken van de kampeer- en reisprogramma's van de landelijke KNNV. Twee keer per jaar overleggen de besturen van beide organisaties over de voortgang van de samenwerking en nieuwe vormen van samenwerking.

Een verdergaande samenwerking op Voorne-Putten is tot nu toe niet haalbaar gebleken. Het gezamenlijk uitgeven van een tijdschrift is bijvoorbeeld niet van de grond gekomen. Financiële motieven liggen daaraan ten grondslag. De KNNV heeft er daarom vooralsnog voor gekozen het tijdschrift zelf te financieren, ook al omdat het landelijke blad *Natura* als gevolg van bezuinigingen in omvang is teruggebracht. De KNNV meent dat een kwalitatief goed blad haar positie juist ook in de regio kan versterken.

Ook het uitvoeren van gezamenlijk op te zetten natuurbeschermingswerk stuitte bij het IVN op te veel bezwaren. Men vindt de beide soorten activiteiten niet goed met elkaar te combineren. De KNNV heeft er door het wegvallen van de SNLPV voor gekozen om in beperkte mate juist

wel aan natuurbeschermingactiviteiten te gaan doen. De natuur kan niet aan haar lot worden overgelaten. Wij kunnen dit echter in beperkte mate doen, juist vanwege het feit dat er te weinig leden zijn die dit werk in de noodzakelijke omvang willen en kunnen verrichten. Een verdergaande samenwerking zou juist hier meerwaarde kunnen hebben. Met meer mensen zou meer bereikt kunnen worden.

Op het gebied van public relations zouden er in de toekomst nog wel verdere samenwerkingsvormen bereikt kunnen worden, bijvoorbeeld door het gezamenlijk uitbrengen van persberichten en het creëren van digitale voorlichtingsvormen (Facebook/Twitter bijvoorbeeld). Een gezamenlijk uit te brengen nieuwsbrief zou ook het overwegen waard zijn.

Samenwerking in de toekomst

De KNNV Voorne is een groot voorstander van de totstandkoming van één krachtige, ook regionaal werkende, natuurorganisatie. Op dit moment is de invloed van de natuurorganisaties (te) beperkt. Het verdwijnen van de SNLVP heeft dat nog eens onderstreept. Terwijl de leden van het IVN en de KNNV met vaak groot enthousiasme en met veel kennis van zaken geïnteresseerde burgers rondleiden in de internationaal vermaarde natuurgebieden, worden diezelfde natuurwaarden onder onze eigen ogen bedreigd en afgebroken. De bestuurskracht van beide organisaties zou veel effectiever en efficiënter benut kunnen worden als er één organisatie op het eiland zou opereren. Ook in de richting van de plaatselijke overheden, waar schaalvergroting een onontkoombaar proces vormt, is dat pure noodzaak. Denk ook aan de provincie die door een reeks van nieuwe wetgeving op het gebied van natuur en recreatie steeds meer bevoegdheden krijgt. Die ontwikkelingen roepen als het ware om een sterke regionale natuurorganisatie, die op tijd en met kracht van argumenten met overheden kan overleggen, en zo nodig ook juridische stappen kan ondernemen.

De totstandkoming van één netwerkorganisatie vergt ook een intensieve samenwerking met de terreinbeherende organisaties en organisaties als de Zuid-Hollandse Natuur- en Milieufederatie, waar de bezuinigingen inmiddels ook ingrijpende gevolgen hebben gehad. Met de ZHNM is recent intensief samengewerkt bij het voeren van procedures tegen afschotvergunningen van verschillende vogelsoorten bijvoorbeeld. Zij kunnen het zich om zowel financiële, als strategische redenen lang niet altijd permitteren om het noodzakelijke onderzoek in hun terreinen te doen, dan wel overheden kritisch te volgen. Het kabinet Rutte I heeft voor een bezuiniging van 70% op natuurbehoud gezorgd, en dat laat zijn sporen wel na, ook bij de provinciale en landelijke organisaties. Verdergaande ingrepen zijn aanstaande, denk maar aan de nieuwe Natuurwet die volgend jaar zal ingaan. Veel plant- en diersoorten zullen dan van de ene op de andere dag onbeschermd zijn.

Op het eiland zelf zijn weinig plaatselijke organisaties meer werkzaam. Met lokale organisaties zoals de Verontruste Burgers van Voorne zou uiteraard deze intensieve samenwerking eveneens gezocht moeten worden.

Al met al dwingt deze situatie tot een grote mate van samenwerking en afstemming. Datzelfde geldt voor de samenwerking met de collega-organisaties op Goeree-Overflakke en in de Hoekse Waard. Periodieke samenwerking op het gebied van bijvoorbeeld inventarisaties, maar ook de ruimtelijke ordening rond het Haringvliet en de bebouwing van de kuststrook schreeuwen als het ware om die samenwerking. Het uitgeven van een gezamenlijk tijdschrift in de Delta zou ook in dit verband het overwegen waard kunnen zijn.

Of die samenwerking er zal komen, is een open vraag. Hoe wenselijk die ook is. Veel zal afhangen van de bereidheid van een flink aantal mensen daarin te willen investeren en zo nodig over hun eigen schaduw heen te springen. Het verleden heeft aangetoond dat dit een uiterst moeilijke en weerbarstige opdracht is. Samenwerken, het blijft mensenwerk!

Bronnen:

Communiqué IVN en KNNV d.d. 6 februari 2015, IVN en KNNV werken samen aan een nieuwe organisatie.

Routeplan samenwerkingsproces INV-KNNV, Notitie van 2 december 2014.

Contourennota, Samen op weg naar een nieuwe organisatie (2015).

Inspiratie-notitie voor samenwerking IVN- en KNNV-afdelingen (september 2012).

De KNNV en natuurbescherming, Natuur- en Landschapsbehoud nr. 3, juni 1991. Blz. 1-43.

Berendse, Frank (2016), Wilde Apen, natuurbescherming in Nederland. KNNV Uitgeverij Zeist.

Gorter, H.P., Ruimte voor Natuur, 80 jaar bezig voor de natuur van de toekomst, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland 1986.

Orchideeën

door Ate van der Kooi

Ruim veertig jaar geleden kwam ik in aanraking met orchideeën. Ik was al geïnteresseerd in planten en dieren, maar kreeg op een verjaardag van mijn klas indertijd mijn eerste orchidee: een *Odontoglossum bicktoniense*. Het begin van de ellende!

Ik had toentertijd een verzameling opgezette dieren, die voor een groot deel van de hand werd gedaan. Daarvoor in de plaats kwamen orchideeën. Dat bleek niet mee te vallen, want volgens insiders kon je geen orchideeën in de huiskamer kweken. Tegenwoordig is dat geen punt meer. In plaats van geraniums(?) zie je overal *Phalanopsis*hybriden en anders wel *Onci-*

diumhybriden of Dendrobiumhybriden in de huiskamers.

In de tijd dat ik op Texel woonde, kwam ik ook te weten dat je er ook heel wat orchideeën in de natuur kon vinden, zowel in de duinen, als binnendijs aan de Waddenkant van het eiland. Verschillende soorten die je hier ook kunt vinden, als het moet bij de Tenellapas, zoals de harlekijnorchis, de breedbladige orchis, de rietorchis, de gevlekte orchis, moeraswespenorchis en een keer in de buurt van de Muy de welriekende nachtorchis. Maar dan heb ik het over de jaren zestig.

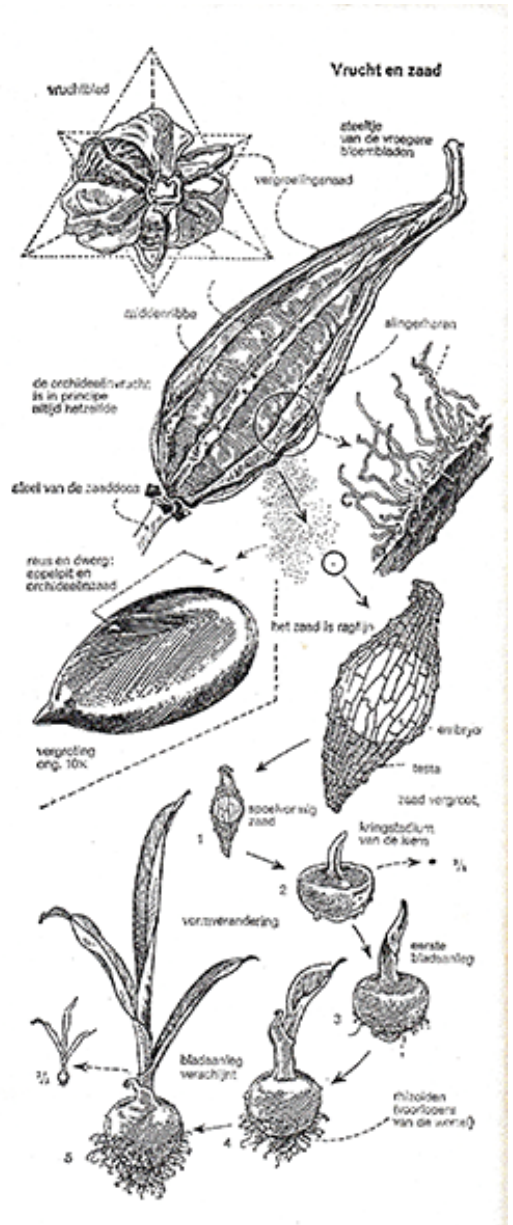
Bijgaande tekening toont het ontkiemen en de groei van een orchideezaadje tot een kiemplant. (bron: Walter Richter).

Heel lang was het heel moeilijk om orchideeën te kweken. Dat lag vooral aan het feit dat orchideeën wat het ontkiemen van het stoffijne zaad betreft een bepaalde schimmel nodig hebben om zich te "ontplooiën". Een zeer ver ontwikkelde vorm van **symbiose!** Orchideeënzaad is het fijnste zaad in de bloemenwereld. In het begin van de vorige eeuw ontdekten onderzoekers dat het zaad zo klein is dat het praktisch geen reservevoedsel bevat. De schimmels die het zaad binnendringen, verschaffen het zaad de benodigde suikers en andere voedingsstoffen. Sommige orchideeën hun leven lang!

Men slaagde erin de samenstelling uit te vogelen en met behulp van voedingsbodems, erlenmeyers en het werken in laboratoria het kweken en kruisen van orchideeën makkelijker te maken. Maar de grote doorbraak kwam in 1960. Een Franse geleerde, Georges Morel, slaagde erin door middel van de zogenoemde "meristeen-cultuur" van één plant honderden planten te kweken (oftewel "**klonen**"). Heel wat bloemplanten hebben 'slappende' knoppen en die kunnen in laboratoria in heel kleine stukjes verdeeld worden en op voedingsbodems in glazen kolven tot wasdom gebracht worden.

Tegenwoordig past men deze wijze van vermeerdering van planten niet alleen bij dure planten toe, maar ook bij bepaalde groentes en andere landbouwgewassen.

Maar niet alleen bij het ontkiemen en opgroeien van een orchidee is er sprake van een vorm van samenleving tus-

sen orchideeën en andere organismen. Bij de voortplanting, in het bijzonder de bestuiving, hebben orchideeën onvoorstelbare trucjes uitgehaald. Te veel om op te noemen: niet alleen insecten, zoals wespen, bijen, vlinders, maar ook kolibries en zelfs vleermuizen zijn de klos. Zowel de vorm van de bloem, als ook geuren spelen een grote rol bij het lokken van insecten, bijvoorbeeld bij sommige orchissoorten die vrouwtjesinsecten nabootsen, waarvan de mannetjes eerder uitkomen dan de vrouwtjes. Zij worden dan niet alleen aangetrokken door het uiterlijk, maar ook door bepaalde, specifieke geuren en proberen te paren met de desbetreffende bloem. Of neem sommige venusschoentjes, die op de petalen "vliegjes" hebben gevormd, waardoor andere vliegen gelokt worden. Of de orchidee vormt een zeer lang spoor, waarbij alleen bepaalde nachtvinders in staat zijn om de nectar er uit halen, zoals bij de *Angraecum sesquipedale* in Madagascar.

Wat me de laatste jaren opvalt, is de toenemende interesse en vraag naar wilde orchideeën in de tuin. Zoals op de laatste "garden fair" in Oostvoorne, waar verscheidene kwekers orchideeën in de aanbieding hadden, die je in je tuin kunt poten. Onder meer *Epipactis*soorten, maar ook *Cypripediums*, *Bletillia striata*, *Pleiones* en zelfs tongorchis. Sommige van deze planten kunnen tot 20° C vorst verdragen, mits ze min of meer droog staan in de winter. Al met al behoren de orchideeën tot de grootste plantenfamilie en tot de eenzaadlobbigen. Volgens botanici behoren de orchideeën tot een van de jongste plantenfamilies en zijn daardoor heel makkelijk nieuwe variëteiten te ontwikkelen. Naar schatting tegen de 30.000 soorten plus onvoorstelbaar veel kruisingen. Naar alle waarschijnlijkheid ook met de meest gevarieerde en bizarre bloemvormen. Wetenschappelijke namen zijn tegenwoordig nogal veranderlijk, moeilijk om dat bij te houden. Heb je eens wat wetenschappelijke namen geleerd, hebben ze het weer veranderd.

Wilt u meer weten, dan kunt u te kust en te keur aan boeken komen over deze bijzondere plantenfamilie.

Enkele boeken:

Orchideeën, Alice Skelsey (1979), Amsterdam., De Lantaarn.

ISBN 907048532X

Orchideeën, Walter Richter (1970), W.J.Thieme & Cie Zutphen

Orchideeën in eigen tuin, O.Sadovsky (1968), L.J.Veen, Amsterdam

De verspreiding van de inheemse orchideeën in Nederland,

C.A.J.Kreutz (1987)

K.N.N.V, W.J.Thieme & Cie Zutphen, ISBN 9003901615355

The Manual of cultivated Orchid species, o.a.Helmut Bechtel

(1992). Blandford Press Londen

Orchideeënkooft. Een verhaal over liefde, wellust en merkwaardige mensen,

Eric Hansen (2000), BZZTôH Den Haag, ISBN 9055017558 8

Voor al het laatste boek is het lezen meer dan waard!

Orchideeën, tweemaandelijks tijdschrift van de NOV

Vogelzwermen ***door Tom van Wanum***

We kennen ze allemaal, die fascinerende zwermen spreeuwen of scholen vissen. Ze zwermen en vliegen door elkaar en als afgesproken zwenken ze naar links of naar rechts. Telkens bij het zien van deze beelden worden dezelfde vragen gesteld: "Wie heeft de leiding?", "Hoe komt het dat ze niet tegen elkaar botsen?"

De reden van dat samenscholen, informatie uitwisselen en veiligheid vinden binnen een grote groep, daar wisten we inmiddels wel meer over. Maar hoe die zwermen tot stand komen, dat was lange tijd onbekend. Daar is nu ook meer duidelijkheid over gekomen.

Recent onderzoek van de groep van theoretisch biologie prof. dr. Charlotte Hemelrijk van de Rijksuniversiteit Groningen heeft door gebruik te maken van wiskundige modellen kunnen aantonen dat dit gedrag eigenlijk tot stand kan komen door een paar eenvoudige gedragsregels. In een publicatie in het wetenschappelijk tijdschrift PloS ONE (4 augustus 2011) beschrijven Hemelrijk en wetenschappelijk programmeur Hanno Hildenbrandt met het computermodel StarDisplay de oorzaken van de wonderbaarlijke variatie van vormen van spreekzwermen.

Visscholen

Tijdens onderzoek aan visscholen bleek dat deze altijd een langgerekte vorm hadden. Daar is niets geheimzinnigs aan, het is een kwestie van naast elkaar en achter elkaar aan zwemmen. Als de voorste vis wat langzamer gaat zwemmen, moet de vis daar achter dat ook doen. Er ontstaat dan een ruimte tussen deze twee vissen die opgevuld wordt door de vissen die daar naast zwemmen. Zo ontstaat vanzelf de langgerekte vorm.

Spreekzwermen staan echter bekend om hun veelheid aan vormen. Soms rond, dan weer lang. Deze zwermen vertonen fantastische patronen, vormen en verdichtingen. Lang

Spreekzwerm

hebben we ons afgevraagd hoe al die verschillende vormen kunnen ontstaan.

De Britse ornitholoog Edmund Selous had daar een eigen mening over. Deze ornitholoog (1857 – 1934) was in die tijd trouwens in de wereld van de vogelstudie toch een buitenbeentje. Hij ontwikkelde zich tot een fel tegenstander van het doden van vogels voor onderzoek (in die tijd heel gewoon) en keerde zich tegen het doden van vogels voor hun huid en gebruik van eieren voor studiedoelinden .

Selous reisde de hele wereld rond om vogels te bestuderen en was vooral geïnteresseerd in vogelgedrag, voortplanting en de vraag betreffende de coördinatie bij vogelzwermen. Hij dacht dat deze coördinatie door telepathie tot stand kwam!

Hemelrijk ging bij haar onderzoek uit van de aanname dat zelforganisatie van de vogels het uitgangspunt moest zijn. Het computermodel dat ze ontwierp, berust op een paar uitgangspunten:

- de vogels zijn tot elkaar aangetrokken
- ze vliegen dezelfde kant op
- ze proberen een botsing te vermijden

Verder bevatte het wiskundige functies, die het vlieggedrag beschrijven met behulp van een vereenvoudigde vorm van aerodynamica. De gesimuleerde spreeuwen ondervinden een opwaartse kracht, luchtweerstand en zwaartekracht en hellen bij een bocht naar binnen. Met dit programma simuleerden de onderzoekers het rondvliegen van spreeuwendzwermen boven een slaapplaats. Telkens als de spreeuwen buiten het gebied rond die plek kwamen, moesten ze terugdraaien.

Waarschijnlijk gaat dit draaien bij vogels anders dan bij vissen. Bij vissen moeten de vissen die aan de buitenkant van de school zwemmen iets harder zwemmen en die aan de binnenzijde iets langzamer. Dan blijft de school mooi bijeen.

Bij observaties aan rondcirkelende rotsduiven (*Columba livia*) bleek dat deze vogels onafhankelijk van elkaar bewegen. Dus als twee vogels naast elkaar vliegen en ze allebei tegelijkertijd een bocht van 90° naar links maken, vliegen ze niet meer naast elkaar maar achter elkaar. Als ze dan nog een bocht van 90° maken, vliegt de vogel die eerst aan de buitenkant vloog ineens aan de binnenkant. Deze manier van draaien is de belangrijkste factor die zorgt voor de vormverandering. Een zwerm die eerst plat en breed is, wordt na een 90° bocht lang en smal. Deze manier van een bocht maken, komt vooral doordat vogels weinig in snelheid kunnen variëren, zoals de vissen dat wel kunnen. Als in het computermodel de vliegsnelheid werd opgevoerd, ontstonden er langgerekte vormen, zoals de scholen bij de vissen.

Natuurlijk zijn er ook nog andere factoren die de vorm van de zwerm beïnvloeden. Zo telt ook mee het aantal individuen in de zwerm, het overhellen in de bocht en het kleine aantal individuen waar de vogel rekening mee moet houden. Een individuele vogel heeft in een zwerm slechts interactie met zeven andere vogels.

Het computermodel kan dus veel voorspellen, maar nog niet alles. Dat komt omdat er nog meer factoren zijn die de vorm van een zwerm kunnen beïnvloeden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan sterke zijwind of aan een roofvogel die probeert een spreeuw uit de groep te pakken.

Bronnen:

PLoS ONE, Diffusion and Topological Neighbours in Flocks of Starlings Relating a Model to Empirical Data (mei 2015) Charlotte K. Hemelrijk

Wikipedia (Edmund Selous)

Website Rijksuniversiteit Groningen

Zie ook: informatiepagina Charlotte Hemelrijk

voor een video van een spreeuwendzwerm: <http://www.afanja.nl/lichtlijng/2014/11/04/spreeuwenzwerm-bij-zonsondergang>

***Het Voorns Duin tezamen met enkele bijzondere paddenstoelen
door Eline Vis***

Dit artikel gaat over recent gevonden nieuwe soorten satijnzwammen in een uniek natuurgebied aan de Deltakust van het Zuid-Hollandse eiland Voorne-Putten*.

Het duingebied van Voorne wordt geologisch als relatief jong omschreven. De oudste delen zouden rond 1100 zijn gevormd, als jonge primaire duintjes op opgeslibde zandplaten. De duinontwikkeling op Voorne liep waarschijnlijk gelijk met de buitendelta's in de monding van de Maas en het Haringvliet. De duinvorming is waarschijnlijk begonnen aan de noordzijde langs de monding van de Maas en heeft zich geleidelijk naar het zuidwesten uitgebreid. De sluiting van de duinenrij en de uitbreiding aan de zeezijde heeft pas in de 16e en de 17e eeuw plaats gevonden.

Begrazing van de duinen en binnenduinen blijkt een eeuwenoud fenomeen. Berichten in de Brielse Courant van eind 1800 meldden dat vee aangemeld kon worden voor duinbegrazing, in de periode vanaf 1 mei. Over de manier waarop er begraaasd werd en over de intensiteit is niets bekend. Rond 1910 moest men een vergunning aanvragen bij het Hoogheemraadschap. Dit moment lijkt een omslagpunt in de begrazing. Het menselijk gebruik van de duinen en de

duinen vliegveld Entoloma bruneoserrulatum

ontwikkeling van een soortenrijkdom aan planten en vegetatie heeft met elkaar te maken. De soortenrijke duingraslanden zijn niet uit zich zelf ontstaan.

In de vijftiger jaren van de vorige eeuw is een deel van dit gebied overgedragen aan het Zuid-Hollands Landschap (ZHL), ongeveer 315 ha. Er was nog maar heel weinig over van het duingrasland areaal dat van de Late Middeleeuwen tot aan de Vroeg Moderne Tijd de kern uitmaakte van het duingebied van Voorne, met toentertijd een aaneengesloten oppervlak van meerdere honderden hectaren.

Sinds de jaren 90 van de vorige eeuw zijn de runderen en pony's weer geïntroduceerd om de vegetatie kort te houden.

In dit gebied inventariseer ik sinds 2012 de paddenstoelen, gedurende het hele jaar. Gemiddeld ga ik één maal per maand, maar in de periode juli tot en met september soms wel om de dag op pad. Het gebied omvat een variatie aan biotopen: oud loofbos en oud loof-naaldbos met dikke strooisellagen; een recent (2012) hersteld duingrasland met een vegetatie die rijk is aan mossen; enkele schrale kalkgraslandgebieden, waar éénmaal per jaar gemaaid wordt en het maaisel wordt afgevoerd. Een deel van dit gebied (de "Vliegveldvallei") wordt op verzoek van de Plantenwerkgroep van de KNNV niet begraasd. Voorts zijn er enkele moerassige gebieden, die door natuurlijke waterstand al dan niet droog komen te staan.

Vooraf de herstelde graslandgebiedjes en de "Vliegveldvallei" bleken bij uitstek geschikte biotopen voor satijnzwammen in het algemeen en de hieronder beschreven speciale soorten in het bijzonder.

De *Entoloma glaucobasis* (tweekleurig staalsteeltje**) had ik al eerder gezien, maar deze heb ik pas in augustus 2012 ter determinatie bij Chiel Noordeloos gebracht.

Deze vondst werd op het begraasde deel van de Vliegveldvallei gedaan, waar een maaibeleid met afvoer van maaisel wordt gehandhaafd. Het gaat om een vochtige en in augustus warm en kalkhoudend gebied. Het gebied komt overeen met de beschrijving van andere vindplaatsen van deze soort (Ludwig; Noordeloos). We vonden toen maar twee exemplaren, tussen

duinen sipkesslag *Entoloma korhonenii*

andere soorten satijnzwammen, wilde orchideeën en duingraslandflora. De jaren daarna vonden we deze soort regelmatig, ook op andere plekken (zonder maaibeleid). Deze soort is herkenbaar aan zijn tweekleurige steeltje: lilablauwgrijs aan de basis en hoornkleurig beige naar de hoed toe. Het gehele steeltje toont licht "berijpt". De hoed is middelbruin, en geheel of alleen in het donkerder centrum fijn geschubd. De lamellen zijn met een tandje aangehecht en jong zijn ze licht beige gekleurd. De lamelsnede is in dezelfde kleur.

De *Entoloma porphyrogriseum* en de *E. caeruleum* (2014) heb ik in een begraasd graslandje gevonden. Hier is vier jaar geleden duinherstel uitgevoerd: de dichte struikbegroeiing en kruidlaag zijn verwijderd. Slechts enkele kleine meidoornstruikjes zijn behouden. Daar is ook wat ruige vegetatie omdat de grazers daar niet komen. Juist daartussen kwamen deze beide soorten voor, op een halve meter afstand van elkaar. De *E. porphyrogriseum* (porfiergrijze satijnzwam) komt microscopisch dicht bij de *E. sodale* (bleekbruin staalsteeltje), maar eerstgenoemde heeft in vochtige toestand een tot het centrum doorschijnend gestreepte porfierbruine hoed. De steel is grijsbruin en glad. De *E. caeruleum* (bruinwordend staalsteeltje) komt microscopisch dichtbij de *E. corvinum* (blauwzwarte satijnzwam), Zij heeft een minder donker blauwe hoed en een gladdere steel; zij zou op meer zure bodem voorkomen.

Een derde type gebied is de zandhelling, begroeid met mossen en wat ruige vegetatie. Daar komen regelmatig aardtongen, wasplaten en trechters voor. Onderaan de helling op het noordwesten kwamen eind november 2014 nog enkele bijzondere trechtersvormige satijnzwammen voor, die gedetermineerd werden door Chiel Noordeloos als *E. korhoneni* (naar de Finse mycoloog Mauri Korhonen).

Deze soort heeft de Nederlandse naam fijnschubbige trechtersatijnzwam gekregen en kenmerkt zich door een aanvankelijk wat trechtersvormige hoed, maar wordt al snel vlak met een kleine umbo (bultje). De hoed is fijn viltig, soms met zonerings; niet hygrofaan (verkleurt niet bij droogte). De steel heeft bijna over de hele lengte witte vlokken. De lamellen zijn met een tandje aangehecht maar lopen langs de steel af. Deze soort is tot nu toe alleen uit Scandinavië bekend.

vliegvallei met grazers

In augustus 2015 vonden we op het begraasde deel van de “Vliegveldvallei” de bijzonder mooie *E. brunneoserrulatum* (bruinsnedesatijnzwam). Ze stonden bij een groep *E. mougeotii* (lilagrije satijnzwam) en opschot van els. Het had enkele keren hevig geregend en de temperatuur was rond de 25 graden: ideale omstandigheden voor veel soorten satijnzwammen. *E. lanicum* (wollige trechtersatijnzwam) werd in augustus 2015 zowel in de duinen, in het loofbosgedeelte op een oude brandplek, als in het Mildenburgbos op een dennenappel gevonden. Deze soort lijkt uiterlijk op de *E. undatum* (geribbelde satijnzwam), maar is niet gezondeerd en de sporen zijn iets kleiner. Beide soorten zijn gemakkelijk met elkaar te verwarren. Vermoedelijk de reden dat slechts *E. undatum* bij ons bekend is.

Literatuur:

Ludwig, E. (2007), *Pilzkompendium band 2, Fungicon Verlag*

Noordeloos, M.E.(1987), *Entoloma (Agaricales) in Europe. Beihefte Nova Hedwigia 91: 1 – 418.*

Noordeloos, M.E., Wölfel, G en Hausknecht, A 1995.

* Dit stuk is in iets uitgebreidere vorm onlangs verschenen in *Coolia*, tijdschrift van de Nederlandse Mycologische Vereniging (*Coolia* 59 – 4 2016).

** *Staalsteeltjes zijn een aparte groep binnen de satijnzwammen*

***De krakeend (Anas strepera), 46-56 cm, 600 – 1300 g
door Gerda Hos***

Elk voorjaar komt er een paartje wilde eenden in onze vijver wonen. Na verloop van tijd verdwijnt het vrouwtje om ergens een nest te gaan bouwen en blijft het mannetje trouw in onze vijver op haar wachten. Het vrouwtje komt één keer per dag terug om uitgebreid een bad te nemen, te knuffelen met pa eend en haar buik vol te eten met kippenvoer.

Elk jaar genieten we zittend aan de keukentafel van dit tafereel en vragen ons af of ze er volgend jaar weer zullen zijn. Ook dit jaar waren ze gelukkig weer van de partij. Het duurde deze keer lang voor ma eend besloot aan een nest te gaan beginnen, maar uiteindelijk vertrok ze dan toch maar. Ach ja, ze is inmiddels al een oude dame geworden en de nesteldrang zal ook bij eenden wel minder worden met het verstrijken der jaren. Pa eend bleef achter en vermaakte zich best in het water of luierend op de kant. Ma kwam elke dag terug voor een bad, knuffel en eten en vertrok dan weer. Ja, geen vuiltje aan de lucht tot er op een ochtend een krakeend in onze vijver landde. Het was een woerd en van zo dichtbij kon ik mooi zijn verenkleed bewonderen. Met zijn lichtbruine kop, zwarte snavel, borst met geschubde veren, donkere stuit, grijsbruine vleugels met zwart-witte spiegel en de witte buik is hij echt een plaatje om te zien.

Het vrouwtje krakeend lijkt meer op een wilde eend, maar heeft een witte onderkant en ook een witte spiegel aan de vleugel. Bovendien zijn krakeenden net iets kleiner en eleganter dan wilde eenden. Ze houden van stilstaand, traag stromend water met een rijke oevervegetatie. Net als bij wilde eenden knikken en buigen krakeenden tijdens de balts met hun kop en jakkeren er vaak een aantal mannetjes achter één vrouwtje aan. Dat heeft soms de dood van dit vrouwtje tot gevolg omdat ze tijdens de diverse paringen te lang onder water gedrukt wordt. Nestelen de wilde eenden erg vroeg in het voorjaar, de krakeenden doen dat pas vanaf mei. Dan wordt het nest, de zogenaamde wieg, gebouwd in dichte vegetatie nabij water en daarin legt het vrouwtje 8-12 eieren. Hierop broedt ze een kleine 4 weken. Het mannetje laat het na de balts wat broeden en verzorging van de jongen betreft helemaal afweten en neemt er zijn gemak van. Het vrouwtje neemt de kleintjes nog 7 weken onder haar hoede en daarna moeten ze op eigen benen kunnen staan. Na ongeveer één jaar zijn de jongen geslachtsrijp.

Vroeger waren krakeenden zeldzaam, maar sinds een halve eeuw zijn ze sterk in opmars. Toen ik nog werkte, kwam mijn vader me regelmatig op de fiets ophalen van mijn werk te Spijkenisse om samen door de polder en langs de Brielse Maas terug te fietsen naar huis. Wij waren dan altijd op zoek naar vogels en wie als eerste een "krakker" spotte kreeg van de ander op één van onze pleisterplaatsen een biertje aangeboden. Mijn vader is inmiddels overleden, maar het zijn wel deze gouden herinneringen die ik voor altijd bij me draag. Zo simpel en toch zo waardevol. Ook het nasale geluid van de krakeenden roept deze mooie herinneringen gelijk op. In het Duits heten ze Schnatterente en die naam past heel goed bij ze. En nu was er dan zelfs eentje geland in onze vijver. Vol spanning bleef ik kijken naar dit prachtige eendje. Pa eend had hem natuurlijk ook opgemerkt en liet even weten dat hij geen indringers in zijn vijver duldde. Na een gevecht nam de krakeendenman de vleugels en vertrok om nooit meer terug te komen. Helaas! De woerd van de wilde eend heeft het dit jaar lang uitgehouden in onze tuin, maar besloot uiteindelijk toch ook maar te vertrekken. Later is hij nog een paar keer teruggekomen om een bad te nemen en even wat voedsel te scoren, maar daarna hebben we hem niet meer gezien. We wachten nu in spanning af of ze komend voorjaar weer verschijnen. Saai is het echter niet in onze tuin, want nu het herfst is, zijn er weer groepen puttertjes en staartmezen te bewonderen. Dat met alle andere vogels en beestjes (kikkers, padden, egels, insecten, muizen et cetera) maakt onze tuin tot een waar tuinparadijs waar we elke dag weer enorm van genieten.

Krakeend

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

Specialisten in arbeidsrecht, huurrecht en strafrecht

Briggeman & Jansen Advocaten staat voor kwalitatief hoogwaardige dienstverlening, een gespecialiseerde kijk op zaken, oog voor de wensen van de cliënt, waar mogelijk het onderste uit de kan halen en vechten voor de beste oplossing, maar altijd reële verwachtingen blijven scheppen. Dat is onze missie. Dat is waar wij voor staan. Dat is waarom wij onze krachten hebben gebundeld. Graag helpen wij u met al uw juridische problemen op het gebied van het arbeidsrecht, huurrecht en (jeugd)strafrecht.

Grotekerksplein 4, 3311 CC Dordrecht
Telefoon: 078 – 747 01 09 | Fax: 078 – 890 03 25
Email: info@bjadvocaten.nl
www.bjadvocaten.nl

HEERLIJK UITWAAIEN AAN DE KUST

Natuur bij u in de buurt

Zuid-Hollands Landschap

www.zhl.nl

In de **BRANDING** tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de **BRANDING** bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:
1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat & foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl
Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Piet Mout, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van de Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2017

met automatische incasso: € 33,25

huisgenootleden: € 9,50

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,75

Bank: Triodos rekening nummer: NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Bestuur:

Voorzitter	Theo Briggeman	voorzitter@voorne.knnv.nl	0180-620 594
Secretaris	Piet Mout	secretaris@voorne.knnv.nl	0181-846 917

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc. naar het adres:

Buitenhof 32, 3233 RL Oostvoorne

Penningmeester	Marianne op den Dries	penningmeester@voorne.knnv.nl	0181-318 329
Natuurhistorisch secretaris	Tom van Wanum	tomvanwanum@xs4all.nl	0181-625 538

Ledenadministratie	Marianne op den Dries	ledenadministratie@voorne.knnv.nl	0181-318 329
--------------------	-----------------------	--	--------------

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere ledenmutaties naar het adres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

PR aanspreekpunt	Hans op den Dries	lunde06540@upcmail.nl	0181-318 329
Lid	Erik Ketting	e.ketting6@upcmail.nl	0181-632 086

Internetsite KNNV afd. Voorne	http://www.knnv.nl/voorne		
Webmaster	John van der Knaap	webmaster@voorne.knnv.nl	0187-470047

Werkgroepen:

Paddenstoelen	vacant		
Planten	Theo Hagendoorn	hagendt@bp.com	0181-404 362
Vlinders	Wim Prins	prinswn@gmail.com	0181-484 116
Vogels	Peter Vermaas	p.vermaas@gmail.com	0181-324 058
Zoogdieren	Jan Alewijn Dijkhuizen	janalewijn@dijkhuizen@kpnmail.nl	0181-484 098
Libellen	vacant		

© KNNV afd. Voorne

voorpagina:

Samenwerking tussen koe en koereiger (foto Tom van Wanum)

Wilt u alle foto's in kleur kunnen bekijken, lees dan "In de Branding" digitaal op onze website.

Het thema voor IdB nr. 1 in 2017 is "Exoten"

correctie bijschrift kaft idB2016-3: op de foto stond geen wezel, maar een hermelijn met een jonge bruine rat.